

**VERSLAGEN
VAN DE MAANDVERGADERINGEN**

te Maastricht op donderdag 2 mei 1968

Na de opening geeft de voorzitter het woord aan de spreker van deze avond, de heer **P. N. Windmeyer** uit Delft. In 1946 maakte spreker in Zuid-Frankrijk kennis met de daar plaatselijk veel beoefende sport van chasse sousmarin. In 1947 begon de heer Windmeyer zelf te experimenteren met onder-water-fotografie, later met filmen. Het meest treffende is de absolute stilte onder water en het blauwachtige licht. Dit laatste is een gevolg van de absorptiewerking van het water: eerst wordt rood geabsorbeerd, dan geel, totdat uiteindelijk alleen diepblauw overblijft op grotere diepte. Het scherp stellen levert moeilijkheden op, doordat onder water alles groter lijkt dan het in werkelijkheid is. Oorzaak van dit verschijnsel is de veranderde brekingsindex. Maakt men op grotere diepte, b.v. op 40 meter, gebruik van wit kunstlicht, dan worden de prachtige kleuren zichtbaar. Na deze inleiding liet spreker enkele kleurendia's en een filmpje zien uit zijn begin-periode in Zuid-Frankrijk. Hoewel nog weinig geperfectioneerd waren de resultaten stellig voldoende om voortzetting van dit werk te stimuleren. Vervolgens toonde de heer Windmeyer kleurendia's en een zwart-wit film, opgenomen in Indonesië. De aanwezigen konden zich overtuigen van de schitterende kleuren van de vis-

sen, die op grote diepte alleen blauwe tinten vertoonden. Heel merkwaardig is de mimicrie. Niet alleen zagen wij vissen met een zwarte streep die over het oog doorliep, maar ook vertelde spreker dat er dieren zijn die op de staart een of twee „namaak-ogen” hebben, om hun vijand te misleiden en hun overlevingskansen te vergroten. Een ander merkwaardig feit is de symbiose die voorkomt tussen sommige vissen en zeeanemonen. Deze koraalvissen zwemmen ongehinderd tussen de tentakels van de zeeanemonen door en bezorgen deze laatste daardoor een goede zuurstofvoorziening. Elders in een film kon men waarnemen, hoe deze vissen, toen zij zich bedreigd voelden, zich terugtrokken tussen de tentakels van de symbiont. Ook de koralen boden een fraaie aanblik, met name door hun geweldige vormenrijkdom.

Na de pauze vertoonde de spreker nog een film, opgenomen onder water aan de Spaanse kust (Costa Brava). Men kon zich overtuigen van de felle kleuren van de rotsen en de levende organismen wanneer flitslicht gebruikt werd.

Met de heer Windmeyer zijn wij verheugd, dat door de opkomst van de kleurentelevisie meer aandacht wordt geschonken aan dit werk, dat buitengewoon boeiend is. Spreker is erin geslaagd zijn toehoorders op enthousiaste wijze een beeld te geven van wat er onder water te beleven valt.

Br. **Virgilius** deelt nog onderstaande uitzonderlijk vroege vangsten van *Hymenoptera* in dit voorjaar mee.

bijen:	1968	vroegste vangst in vorige jaren	verschil in dagen
<i>Osmia coerulea</i> L. ♂ :	18 IV Maastricht	7 V Den Haag	19
<i>Osmia coerulea</i> L. ♀ :	21 IV Maastricht	14 V Helmond	23
<i>Osmia bicolor</i> Schrk ♂ :	19 IV Eben		
<i>Osmia bicolor</i> Schrk ♀ :	19 IV Eben	17 V Ternaaien	28
<i>Osmia cornuta</i> Latr. ♀ :	27 III Maastricht	10 IV Waalwijk	13
<i>Osmia aurulenta</i> Pnz. ♂ :	19 IV Ternaaien	14 V Colmont	25
<i>Osmia aurulenta</i> Pnz. ♀ :	19 IV Ternaaien	14 V Colmont	25
<i>Ceratina cyanea</i> L. ♂ :	27 IV Ternaaien	15 V Kanne	18
<i>Eucera longicornis</i> L. ♂ :	27 IV Ternaaien	13 V Kanne	16
<i>Andrena agillissima</i> Sc. ♂ :	27 IV Ternaaien	22 V Ternaaien	25
wespen:			
<i>Sapyga 5-punctata</i> F. ♀ :	21 IV Maastricht	30 IV Nijmegen	9
<i>Trypoxylon clavicerum</i> Lep. ♂ :	21 IV Maastricht	31 V Bemelen	40!!
<i>Crossocerus elongatulus</i> Lind. ♂ :	18 IV Mheer en Maastricht	29 V Maastricht	41!!

Praktisch alle vorengenoemde bijen werden gevangen op paardebloem, een enkele op honds-draf.

Eén wijfje *Osmia bicolor* werd verrast in haar nestje. Dit was niet een wijngaardslak, maar een gewone tuinslak; een cel reeds afgebouwd, een tweede in aanleg.

De 50 ex. *Osmia bicolor* van 19 april waren reeds vrij sterk afgevgolen!

Samenvattend: de echte voorjaarsbijen waren dit jaar iets te laat; daarentegen vlogen er in de extreem-warme perioden tussen 15 en 22 april sommige soorten veel (tot bijna zes weken) te vroeg.

te Heerlen op 14 mei

Op de vergadering te Maastricht op 1 febr. l.l. (zie maandverslag Natuurhist. Maandblad, Jrg. 57, no. 2, p. 61) werd een discussie gevoerd over broedgevallen van de kievit in Zuid-Limburg. Naar aanleiding hiervan informeerde Dr. Dijkstra in Vanellus, XXI, 4, p. 105, naar de mening van vogelkenners in Friesland; naar reacties wordt met belangstelling uitgekeken. Broeder Arnoud deelde mee dat hij een kievits-nest in een roggeveld gevonden had.

De heer Coonen had weer een collectie voorjaarsplanten meegebracht, afkomstig van een braak terrein te Heerlen, waarvan we slechts enkele soorten zullen noemen, nl. een opvallend grootbloemige vorm van een brem, die na determinatie toch *Sarothamnus scoparius*, Brem, bleek te zijn. Mogelijk heeft de standplaats de groei van dit exemplaar beïnvloed. Van *Pulmonaria officinalis*, Longenkruid is het groene blad bedekt met witachtige vlekken waardoor het aan ziek longweefsel doet denken, vandaar zijn naam. Ook wordt het wel gebruikt bij de bestrijding van longziekten. Opmerkelijk is dat jonge, pas geopende bloemen rood gekleurd zijn en oudere paars-blauw. Jonge bloemen die nog niet bestoven zijn zijn zeer rijk aan nectar en worden door hommels en bijen druk bezocht. Deze moeten echter proefondervindelijk leren dat ze alleen de roodgekleurde bloemen met succes kunnen bezoeken. Dit leerproces duurt slechts 1-2 dagen, daarna vergissen ze zich niet meer. Ook controleproeven met rood- en paarsgekleurde papiertjes hebben dit aanleren bevestigd. Hetzelfde verschijnsel treft men aan bij

Echium vulgare, Slangekruid, die tot dezelfde familie behoort. Het resultaat is dat deze planten effectiever door insecten bevgolen kunnen worden. Verder werd er aangetroffen *Cochlearia armoracia*, Mierikswortel, behorende tot de kruisbloemigen. Het is een forsgebouwde, grofbladige plant die vroeger waarschijnlijk vaker gekweekt werd dan tegenwoordig het geval is. De wortel heeft betekenis in de volksgeneeskunde; in Polen wordt ze verwerkt tot een slaatje dat speciaal met Pasen gegeten wordt, maar het is wel een zeer gepeperde spijs, zoals ik onlangs bemerkte. De mierikswortel is in Zuid-Limburg langs wegen niet zeldzaam.

Dr. Bruna vertoonde *Ribes nigrum*, Zwarte bes uit de beemden bij Hulsberg. Dit was geen verwilderd exemplaar, maar de oervorm van de gekweekte zwarte bes. Mej. Blankevoort had *Euphorbia amygdaloides*, Amandelwolfsmelk meegebracht uit Lyon, een soort die hier ook wel te vinden is.

Daarna hield Broeder Arnoud een warm pleidooi, waarin hij betoogde dat in Zuid-Limburg nog zeer veel te zien valt, dat elders in ons land niet voorkomt. Zoals bekend is heeft de broeder speciale belangstelling voor dieren uit de beken. Men moet bij het verzamelen wat geluk en kennis van zaken hebben. Een flinke regenbui doet het water snel rijzen, stenen en grond worden verplaatst waardoor resultaten de eerste dagen uit zullen blijven. Een schepnet werd ontraden, beter is het de stenen in helder en kalm stromend water stuk voor stuk te bekijken. Op deze manier had hij de larven van de Beekprik gevonden. Deze larven doen denken aan een worm met kieuwen. Vroeger werd deze voor een aparte diersoort gehouden. Ook vertoonde hij wespjes in popstadium die parasiteren op de larven, welke de aardappelgal op de eik veroorzaken. Over dit laatste onderwerp hoopt hij binnenkort uitvoeriger te publiceren.

Dr. Bruna somde nog enkele waarnemingen op die in de periode 1950-1967 gedaan werden bij de Wachthut op de Berghofweide te Wylre: 1950 6-XII: Bij vorst en sneeuw: Slechtvalk, 2 buizerden, spoor van wild zwijn in de sneeuw.

1951 19-I: Slechtvalk, buizerd en torenvalk boven Berghofwei.

21-III: Kerkuil bij de Hut.

6-V: Eikelmuis in heg bij Hut.

Buizerd

Foto E. van Campen

- 17-VII: Sperwer in de buurt.
 18-VIII: Wespendif gezien. Item aug. '52 verschillende malen. Op 16-V haalt hij wespennesten open in de wei van Smeets.
- 1953 7-II. Hazelmuis in de Hut (had nest gemaakt tussen brandhout uit repen papier). Op 15-VIII-'57 in bosje; II-'68: hele winter in hut geweest; voorraad ontdekt (pitten wilde kers en vruchtjes van es in theemuts; nest in kussen op bank bij grote raam.
 25-II: Putters in bosje.
 25-V: in orchideeën-wei Gerendal nog ong. 100 *Herminium*.
- 1954 juni: Akelei bloeit in eigen bosje; VII-'55 item.
- 1957 VII: Bij maaien verschillende nesten van dwergmuis aan bosrand gevonden.
 29-X: Bosuil in Hut (was door schoorsteen naar binnengekomen).
- 1960 Op 2-VIII Herfstschroeforchis al in bloei (meestal na 15-VIII).
- 1964 29-V: Wilde akelei bloeit in Berghoevebos; drie dagen later weg.....
 VI: Europese kanarie in bosje, ook in 1965; vuurpadjes in vijver.
- 1967 Zomer: Wespendif enkele malen.

te Heerlen op 11 juni

De talrijke leden en jeugdleden stelden de aanwezigheid van onze voorzitter Prof. van Boven op deze bijeenkomst zeer op prijs. Deze had reeds enkele malen de wens geuit eens kennis te willen maken met de afdeling te Heerlen.

Tijdens de excursie, na afloop van de jaarvergadering te Vijlen, waren de deelnemers getroffen door de grote verscheidenheid van de bodem daar ter plaatse: kalkrijke naast kalkarme bodem, vochtige grond en droge grond en ook verschillen in hoogte, die met elkaar de oorzaak zijn van een sterk wisselende begroeiing. Het zal de meesten wel onbegrijpelijk voorgekomen zijn dat bijv. *Luzula luzoides*, Witte veldbies, een plant uit het gebergte, zo scherp reageert op kleine hoogte verschillen.

Dr. Dijkstra vertoonde enkele planten uit onze naaste omgeving die hier in het wild niet voorkomen, maar iets hogerop in België en Duitsland wel. Vermoedelijk speelt hier hoogteverschil een belangrijke rol. Schakelt men de sterke concurrentie van soorten uit het laagland uit dan ontwikkelen ze zich wel in de tuin en planten zich zelfs voort. Een paar voorbeelden zijn: *Ranunculus aconitifolius*, een boterbloem met witte bloemen en aconiet- (monnikskap) achtige bladen. Deze komt o.a. voor bij Baraque Michel en naaste omgeving op een vochtige bodem. *Lunaria rediviva*, een soort Judaspenning, met lichtblauwe bloemen, een elliptisch-breedlancetvormige vrucht waarvan de bovenste bladen ook gesteeld zijn. *L. annua*, wel bekend uit tuinen, heeft een paarse bloem, een breed elliptisch tot ronde vrucht, de bovenste bladen zijn ongesteeld. *L. rediviva* is een bewoner van vochtige montane gebieden en komt o.a. voor bij de Emmaburg en talrijk te Monschau. *Centaurea montana*, Bergcentaurie, een donkerblauwe korenbloem, wel bekend uit tuinen, is ook bij Baraque Michel te vinden.

Dr. Bruna sloot zich hierbij aan en vertoonde *Melica nutans*, Knikkend parelgras, van La Calamine, een soort die in Nederland niet bekend is, dit in tegenstelling met *M. uniflora*. Daarna vertoonde hij enkele vertegenwoordigers van een moerasgebied, een z.g. blauwgrasland tevens brongebied, bij Mechelen. Dit terrein is nog zuiver bewaard gebleven en wordt nog niet misbruikt voor het storten van vuil. Zeggesoor-

ten zoals *Carex acuta*, *paniculata*; *Luzula silvatica*, Grote veldbies; *Scrophularia alata*, Gevleugeld helmkruid; *Veronica beccabunga*, Beekpunge in het bronnengebied die evenals de vorige soort tot de Scrophulariaceae behoort en en *Polygonum bistorta*, Adderwortel. Behalve bovengenoemde komen er nog enkele soorten voor die in Zuid-Limburg zo zeldzaam geworden zijn, dat we meenden dat ze hier uitgeroeid waren. Ook komen er soorten voor die pas later in bloei komen. Dit gebied verdient om door een instantie aangekocht te worden zodat het afdoende beschermd wordt tegen demping of andere vernietiging.

Mej. **Blankevoort** en de heer **Coonen** hadden weer talrijke planten meegebracht van een voormalig woonwagenkamp bij Heerlen. Ten dele waren dit algemene soorten, enkele tuinplanten, maar ook adventieven. Een zeer kleine keus hieruit is *Elaeagnus*, Olijfwilg, na verwant met de Duindoorn en niet met wilgen; *Dianthus deltoides*, Heideanjer; *Vicia lutea*, Gele wikke, niet te verwarren met *Lathyrus pratensis*, Veldlathyrus, en *Anchusa officinalis*, Ossetong.

Broeder Arnoud had *Polemonium coeruleum*, Jacobs ladder, meegebracht met bandvorming of fasciatie, een verschijnsel waarbij de stengel en de bloeiwijze abnormaal breed geworden zijn. Deze eigenschap is ten dele erfelijk en komt o.a. veel voor bij de paardebloem. Over dit verschijnsel verschenen reeds talrijke mededelingen in het Maandblad. Ook vertoonde hij een miniatuur plantje gevonden op een mergelmuur dat na determinatie door Dr. Bruna *Aubrietia deltoidea* was. Hierna vertelde hij iets over de wants *Harpocera thoracia* (Fallén), gevonden op een eik te Kerkrade, Anseldal. Bij de ♂♂ van deze wants zijn de eerste leden van de antennen over de gehele lengte verdikt en aan het distale einde van het 2e lid ligt aan de onderkant een zwelling die op het ondervlak een groepje vlak liggende haren draagt. Deze inrichting fungeert als een zuignap, om tijdens de copulatie het ♀ vast te houden, een duidelijk geval van seksueel dimorfisme. Het is de eikenwants die in de lente in volwassen stadium op de eik te vinden is. Einde mei of begin juni worden in jonge eikenweefsels de eieren gelegd, die bijna een geheel jaar in het eistadium blijven en eerst de volgende lente als de eiken gaan uitlopen, komen er larfjes die leven tussen de

schubben van de opengaande knoppen, op jonge bladen, maar voornamelijk op de groene katjes. Het larvestadium doorlopen ze in 2 weken en zo bereiken ze al in mei het volwassen stadium. Na de paring leven de ♂♂ niet lang meer en ook de ♀♀ zijn einde juni geheel verdwenen.

De heer **Bult** vertoonde een steen van onbekende ouderdom, die talrijke doorsneden van fossiele stengels van zeelies bevatte. Zeelies behoren met zeesterren en zeeëgels tot de Stelkhuiddigen, zo geheten omdat ze dicht met stekels bezet zijn, waartussen organen voorkomen welke voor de voortbeweging dienen, of voor het vangen van de prooi, het verwijderen van vuil, enz. Een zeester bestaat uit een schijf met 5 armen. Bij dode dieren, waarbij deze organen verwijderd zijn, ziet men aan de onderkant van iedere arm twee rijen openingen. Buigt men de 5 armen van een zeester naar elkaar toe en laat men deze onderling met elkaar vergroeien, dan krijgt men een indruk van een zeeëgel (bij fossiele zeeëgels zijn deze rijen openingen nog goed te zien). Ontwikkelt zich dan aan de zeester nog een steel dan krijgt men een idee van een zeelie. Deze steel bestaat uit talrijke segmenten en bezit een aantal tussenschotten die centraal een opening vrijlaten. Dit was bij bovengenoemde fossielen zeer fraai te zien.

Tenslotte vermeldde de heer **Bult** nog een bijzondere waarneming van een stern. De meeste soorten sterns horen thuis aan de kusten en stranden. Maar er zijn ook enkele moerasvogels onder, waarvan drie tot de Nederlandse avifauna behoren. De meest bekende is de Zwarte stern, welke nog in de Ospeler Peel in zeer klein aantal broedt.

De Witwangstern, een dwaalgast, is een zeer zeldzame broedvogel voor ons land.

Het eerste broedgeval — van de vijf — was in 1938 te Nederweert. Waarnemingen van recente datum in onze provincie vonden plaats op: 24 IV 1966, 1 ex. in de Ospeler Peel (J. Bais, H. Briet en R. Goldbach).

15 V 1967: 1 ex. boven Sarsven (zelfde waarnemers).

18 V 1967: 1 ex. in de Ospeler Peel (M. H. van Deursen).

De Witvleugelstern is een dwaalgast die op 21-V-'68 door Hidde Bult werd waargenomen

op een door mijnwerking ontstane plas op de grens van Hoensbroek en Heerlen. Soms week hij uit naar de ondergelopen kleiput van een steenfabriek. De eerste maal werd deze vogel in ons land waargenomen op 7 IV '42 in de Ospeler Peel door excursisten van de N.O.U.. Verdere waarnemingen in Limburg werden gedaan door de heer J. de Haan, die op 26 V '53 een exemplaar zag te Dorplein-Budel en door de heren L. Geraedts en L. v. d. Homberg, die op 26 V '57 4 exempl. in N.-richting zagen vliegen langs de Maas nabij „de Hamert”.

Dan zijn er nog 5 waarnemingen in de rest van ons land tussen 1943 en 1960 en tenminste nog 10 onbevestigde waarnemingen tussen 1933 en 1959.

Het broedgebied van deze stern ligt in Zuid- en Zuid Oost Europa, Klein Azië en delen van Midden- en Oostelijk Azië. Een klein en geïsoleerd gebied is bekend in O. Afrika (Victoriameer). De vogel ziet er niet tegen op om zelfs midden in de broedtijd ver buiten de grenzen van het regelmatig broedgebied te gaan en blijft dan wel eens broeden, zoals in 1936 in Bentheim en in 1937 in de omgeving van Turnhout. Ook is hij in volledig broedkleed aangetroffen op Java en in Australië. Hij is op de trek zelfs waargenomen in het Caraïbisch gebied en op Nieuw Zeeland. Ook de waarneming in Heerlen had betrekking op een ex., in „bruiloftskleed” zodat verwisseling met de Zwarte stern uitgesloten is; deze laatste verbleef op dezelfde plas op 26-V. De Witvleugels tern werd op 22 V 's morgens nog gezien door J. Bais, J. Conen en W. F. Bult.

Hier volgen nog enkele vogelwaarnemingen van de heer de Veen:

Beflijster ♂	31 III 1968	Ospeler Peel
♂	28 IV 1968	De Hamert
Regenwulp	31 III 1968	Ospeler Peel
Visarend	12 IV 1968	Schinnen N.O.
Gekraagde roodstaart	3 IV 1968	Oirsbeek
Zwartkoptuifluiter	6 IV 1968	Schinnen
Smelleke	15 IV 1968	Limbricht
Blauwborst ♂	15 IV 1968	Geleen
zonder rood of wit in blauw		
Kleine plevier ♂ ♀	15 IV 1968	Schinnen
Braamsluiper	16 IV 1968	Schinnen
Huiszwaluw	17 IV 1968	Amstenrade
Grasmus	18 IV 1968	Oirsbeek
Koekoek	19 IV 1968	Oirsbeek
Tuifluiter	20 IV 1968	Schinnen
Nachtegaal	21 IV 1968	Schinnen

Visarend in jeugdkleed. Praep. foto De Haan.

Fluiter	21 IV 1968		Sweikhuizen
Boompieper	21 IV 1968		Sweikhuizen
Boomvalk ♂ ♀	26 IV 1968		Schinnen
	27 IV 1968	1 ex.	Sweikhuizen
Duinpieper	28 IV 1968		De Hamert

Onderstaande waarnemingen werden medegedeeld door de heer R. Goldbach:

Wespendief	19 V 1968	1 ex. ♀	Wrakel
zeer wit ex.	23 V 1968	1 ex. ♀	Wylre
	30 V 1968	2 ex.	Hoensbroek
			N.N.O.
	1 VI 1968	2 ex.	Wolfhaag
			N.O.
Zwarte wouw	4 VI 1968	1 ex.	Posterholt
			N.W.

De heer van Loo (Staatsbosbeheer) liet weten dat van 17 IV '68-9 V '68 een *Blauwe kiekendief* ♂ zich ophield in Wylre en omgeving.

De heer Bult signaleerde een ooivaar op 19 V te Eysden en op 23 V te Wijandsrade.

De voorzitter besluit met een opwekkend woord voor de a.s. entomologische excursie, op 28 juli a.s. naar het Leudal, waar ook botanici en ornithologen volop de gelegenheid krijgen om waarnemingen te verrichten; in 1965 broedde de Bijeneter in het Leudal.